

## A veszély békéje

Feljegyzések a Vásárhelyi Találkozó előkészítésének és lefolyásának vitájához

1. A legtöbb elmarasztalás – akkoriban és utóéletében egyaránt – a Vásárhelyi Találkozóról való távolmaradása miatt érte az *Erdélyi Fiatalok* törzsgárdáját. „Mindenkinek változhatik a véleménye – szögezte le 1937 nyarán a folyóirat szerkesztőségi cikke –, de akkor a változásról és annak okairól nyíltan és nyilvánosan be kell számolnia, különben senki sem hihet a változás őszinteségében.”<sup>1</sup> Erre a felszólításra csak a Magyar Dolgozók Országos Szövetségének (MADOSZ) titkára, Bányai László válaszolt a *Korunk* hasábjain. Bányai kiemelte, hogy amíg a *Hitel* „diétának” nevezi a készülő ifjúsági találkozót (ami a kiváltságos rendek merev tárgyalóközösségére utal), addig az *Erdélyi Fiatalok* kitar a parlament mellett, „ami helyesen a különböző álláspontok demokratikus öszszevetését jelenti”. Miután elismeri, hogy a szóhasználat itt elvi jelentőségű, így folytatja: „Hogy mégis az *Erdélyi Fiatalok* váratott legtovább megnyilatkozásaival, annak valószínű magyarázata, hogy az *Erdélyi Fiatalok* már önmagában is ifjúsági parlament volt egykor, s szereti mai leszűkített kereteivel is a demokratikus gondolat egyedüli hivatott letéteményesének tekinteni magát.”

Ennek hangoztatására – szögezte le Bányai – éppúgy nincs szükség, mint a világnézeti fölény éreztetésére.<sup>2</sup> A korabeli viszonyokat nem ismerő, teljesen jóhiszemű olvasó előtt valóban érthetetlennek tűnhet: ha igaz az, hogy a Vásárhelyi Találkozó gondolatcsíráit 1929 nemzedéke ültette el – miként a munkatársi közösség kötelékéből 1932-ben kivált Bányai László állította –, akkor mi a magyarázata annak, hogy épp az *Erdélyi Fiatalok* képviselői nem próbáltak érvényt szerezni demokratikus kisebbségvédelmi és az együttélés szükségességére alapozó társadalomépítő elgondolásaiknak Marosvásárhelyen?

A nyolcvanas évek derekán, amikor az *Erdélyi Fiatalok* dokumentumkötetét kiadásra előkészítettem, leginkább erre a kérdésre kerestem a magyarázatot. Hiszen minden döntésnek (akkor is) ez volt a tétje: demokrácia vagy diktatúra?

ISTEN ÉLTESSE 75 ÉVES SZERZŐNKET!

CSEKE PÉTER (1945) irodalomtörténész, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem ny., doktori témavezető tanára. Legutóbbi kötete: *Az emlékezet ébrentartása* (Magyar Napló Kiadó, 2019).

1 [Jancsó Béla]: Az ifjúsági parlament kérdéséhez. *Erdélyi Fiatalok*, 1937/2, 19.

2 Bányai László: Erdélyi ifjúsági parlament. *Korunk*, 1937, 7–8. Újraközölve in Turzai Mária: *A Vásárhelyi Találkozó*. Bukarest, 1977, Politikai Könyvkiadó, 134–137.

Az újabb eszmetörténeti kutatások révén sokat tisztult a kép,<sup>3</sup> különösen hogy Dávid Gyula is közzétette a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 5/2-es kötete számára írt történelmi hűségű eseménytörténetét.<sup>4</sup>

2. Dávid Gyula szintézisében az olvasható, hogy forrásértékű dokumentumkötetem<sup>5</sup> árnyalja a Vásárhelyi Találkozóról átörökített – ideológiai beágyazottságú – képet. Csatári Dániel<sup>6</sup> és Turzai Mária<sup>7</sup> kiadványához, illetve a kortársi visszaemlékezők<sup>8</sup> megnyilatkozásaihoz viszonyítva mindenképpen, hiszen ők „a kommunista párt vezette népfront” szellemében „emlékeztek”. (Hogy abban az időben hiteles értékelések is születhettek, meggyőzően bizonyítja Nagy György eszmetörténész *Korunk*beli elemzése, melyben szóba sem kerül, hogy a Vásárhelyi Találkozó a kommunista baloldal kezdeményezésére jött volna létre.<sup>9</sup>) A *Hitel*-csoport álláspontjának a feltárására, a szervezésben

3 Lásd Gáll Ernő: A Vásárhelyi Találkozótól a Szárszói Konferenciáig. *A Hét*, 1993, 46. Kötetben in G. E. Újraközlve *Számvetés*. Kolozsvár, 1995, Korunk–Komp-Press, 94–103. Dávid Gyula: A Vásárhelyi Találkozó dokumentumaiból. *Látó*, 1998, 7, 78–102; Szász István Tas: *Beszédes hallgatás*. Három *Hitel* és ami utána következett. Kolozsvár, 2007, Kriterion; Bárdi Nándor: A Vásárhelyi Találkozó értelmezései (1937. október 2–4.). In *Offthon és haza*. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről. Csíkszereda, 2013, Pro-Print, 25, 35, 195, 413–414, 417, 446, 450, 453–454, 465, 467–468, 483, 544–545.; Horváth Sz. Ferenc: A Vásárhelyi Találkozó mint egyesítési kísérlet (1937). In H. Sz. F.: *Elutasítás és alkalmazkodás között*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print Könyvkiadó, 150–158; Szász István Tas: *Transzszilván szemmel, összmagyar szívvel*; Kónya-Hamar Sándor: Erdélyi szívvel, összmagyar érdekért. Szász István Tas *Transzszilván szemmel, összmagyar szívvel* című kötete kapcsán. *Székelyföld*, 2016, 12.

4 Dávid Gyula: A Vásárhelyi Találkozó. *Látó*, 2010, 4.

5 *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Bukarest, 1986, Kriterion Könyvkiadó. A kilencvenes évek elején Domokos Géza több ízben is a kötet újrakiadására biztatott. Nem láttam ennek akkor értelmét, aminthogy ma sem. A nagyobb mikrofilológiai „merítésnek” annál inkább. Ez a munka el is kezdődött a Jancsó Béla-levelezés összegyűjtésével, kiadásával, a részkérdéseket tágabb összefüggéseket felvilantó tanulmányok/tanulmánykötetek megírásával. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a Vásárhelyi Találkozó kutatója a gondozásban megjelent *Jancsó Béla levelezés III, 1935–1940* (Kolozsvár, 2019, Kriterion) az alábbi dokumentumokat és azok jegyzeteit hasznosíthatja: 76, 77, 88, 90, 95, 98, 107, 108, 111, 137, 144, 156, 167, 187, 198, 199, 200, 206, 209, 214, 215, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 251, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 251, 252, 254, 256, 257, 267, 315.

6 Csatári Dániel: *A Vásárhelyi Találkozó*. Bp., 1967, Akadémiai.

7 Turzai Mária: *A Vásárhelyi Találkozó. „a történelem önmagát gondolta”*. Bukarest, 1977, Politikai Könyvkiadó.

8 Balogh Edgár: Szükséges dialógus volt. *Korunk*, 1967, 10, 1362–1363; Bányai László: Emlékezetes értekezlet. *Korunk*, 1967. 10. 1355–1359; Jordáky Lajos: Munkásegység a Találkozón. *Korunk*, 1967, 10, 1359–1361; Szemlér Ferenc: Magányos résztvevő a Vásárhelyi Találkozón. *Igaz Szó*, 1967, II, 479–488.

9 Nagy György: Alkalmi asszociációk a közéleti szó hiteléről. A Vásárhelyi Találkozó évfordulójára. *Korunk*, 1977, 11, 894–898. In N. Gy.: *Eszmék, intézmények, ideológiák Erdélyben*. Tanulmányok, 1973–1998. Kolozsvár, 1999, Komp-Press–Polis. Lásd még Cseke Péter: Egy szintézis előfeltételei. In Cs. P.: *Paradigmaváltó erdélyi törekvések*. Kolozsvár, 2003, Kriterion, 10–22.

vállalt szerepének a bemutatására csak az 1989-es változások után kerülhetett sor.<sup>10</sup> Újraolvasva az 1986-ban bezúzásra ítélt kötet bevezető tanulmányát, azt tapasztalom, hogy a 79 lap egytizede foglalkozik a Vásárhelyi Találkozó kérdéseivel. Ami lényegében azt jelenti, hogy ütköztettem az *Erdélyi Fiatalok* meg az időközben „népfrontossá” vált baloldali szerzők szövegeit, „árnyaltam” a közöttük levő nézetazonosságokat és különbségeket.

Érthető módon egészen más a meglátása annak a szerzőnek, aki az 1990 utáni *Hitel*-kutatások ismeretében közelít a témához. A Turzai-könyv keletkezéstörténete kapcsán például a politikusi tapasztalatokkal rendelkező Kónya-Hamar Sándor esszéiről – a *Hitel*-kutató Szász István Tas egyik munkájáról írva – arra hívja fel a figyelmet, hogy a kézirat annak a Bányai Lászlónak a felügyeletével nyerte el ismert formáját – Bányai a Politikai Könyvkiadó igazgatója volt –, aki az *Erdélyi Fiatalok* katolikus alapító-főmunkatársaként indult, és 1933 őszén illegális kommunistaként bukott le Brassóban.<sup>11</sup> Az ismert (vagy a ma még nem eléggé ismert?) politikai kalandor volt tehát a közvetlen felettese Bitay Ödönnek, a kötet szerkesztőjének, akinek a „munkáját” Turzai nem győzte kárhozatni a rendszerváltást követően.<sup>12</sup>

Turzairól megtisztelő hangnemben ír a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*.<sup>13</sup> A marosvásárhelyi történész a Bolyai Tudományegyetemen végzett (1953), a bukaresti egyetemen doktorált (1972), az 1956-os magyar forradalom leverését követően a forradalommal kapcsolatos magatartása miatt 1957 februárjában tanári állásából elbocsátották, majd akadémiai kutatóként alkalmazták, miként a román Gulágot megjárt Böződi Györgyöt.<sup>14</sup> Ilyen előtörténettel nyilván nem tudott szembeszegülni Bányai kiadói despotizmusával, aminek következtében a történelemhamisító kötet kulcsmondata így hangzik: „A romániai magyar értelmiség közös tanácskozásának, a Vásárhelyi Találkozónak az összehívását

10 *Hitel. Kolozsvár, 1935–1944, I–II.* Tanulmányok, repertórium. Sajtó alá rendezte és bevezette Záhony Éva. Bp., 1991, Bethlen Gábor Könyvkiadó; Szász István Tas: *Beszédes hallgatás.* Három *Hitel* és ami utána következett. Bukarest – Kolozsvár, 2007, Kriterion Könyvkiadó; uő: *Transzszilván szemmel, összmagyar szívvel.* Hat nagy tanulmány. Bp., 2015, Jancsó Alapítvány; *Hitel Nemzetpolitikai Szemle.* Egy szolgáló nemzedék üzenetei napjaink olvasatában. Bp., 2018, Jancsó Alapítvány–Faluház és Ravasz László Könyvtár; uő.: *Öröklött szolgálat.* A kolozsvári *Hitel* nemzetpolitikai szemle és munkatársai emlékét, a lap szellemiségét ápoló tanulmányok és egyéb írások. Leányfalu, 2018, Jancsó Alapítvány–Faluház és Ravasz László Könyvtár; uő.: *Újraélesztés.* A 2012. május 30-án a Magyar Írószövetségben a kolozsvári *Hitel* folyóiratról rendezett konferencia anyaga kiegészítve. Leányfalu, 2018, Jancsó Alapítvány–Faluház és Ravasz László Könyvtár.

11 Lásd: *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták.* 366.

12 Kónya-Hamar Sándor: Erdélyi szívvel, összmagyar érdekért. Szász István Tas Transzszilván szemmel, összmagyar szívvel című kötete kapcsán. *Székelőföld*, 2016, 12, 118–143.

13 In *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, 5/2. Kolozsvár–Bukarest, 2010, Erdélyi Múzeum-Egyesület–Kriterion, 950–951.

14 I. m. uo.

a Román Kommunista Párt kezdeményezte, miután felmérte az egység létrehozásának irányába ható törekvéseket és lehetőségeket.” A Turzairól szócikket író történésztárs, Vincze Zoltán az említett lexikonban így próbált elégtételt nyújtani az elvetélt kötet szerzőjének: „A Vásárhelyi Találkozó (1937. okt. 2–4.) dokumentumainak feltárása és közlése 40. évfordulója alkalmával (még a cenzúra által csonkított formában is) lehetőséget teremtett a nemzetiségi kérdés – korábban tiltott – felvetésére; a Találkozón elhangzott Hitvallás újraközlése a nemzeti identitásában elhallgattatott erdélyi magyarság számára az üdítő forrásvíz erejével hatott: »...a Vásárhelyi Találkozón megjelent fiatal romániai magyar értelmiség a legteljesebb nemzeti, szociális és politikai egység vágyától áthatva kimondja, hogy az erdélyi magyarság minden egyes tagjára a sorskérdéseink és küzdelmeink iránti érdeklődés, tevőleges szolgálat és munka hárul. A magyarság minden egyes tagjának teljesítenie kell mind anyagi, mind szellemi tehetségéhez mérten kötelességét magára hagyott nemzetünk iránt.«<sup>15</sup>

3. „Szükséges-e s lehetséges-e a különböző transszilvániai magyar szellemi irányzatok találkozása, s milyen remények fűzhetők a parlament eredményességéhez?” – ez volt a *Független Újság* ankétjának kérdése. A húsvéti lapszám 3. és 4. oldalán megjelent nyilatkozatok szerzői közt Dsida mellett ott találjuk Jancsó Elemér irodalomtörténészt, Venczel Józsefet, a katolikus főiskolások képviselőjét, Asztalos Sándor ügyvédet, Nagy István munkásíró, Vita Sándor szövetkezeti tisztviselőt, Szenczei László író, Bányai László tanárt, Kéki Béla lapszerkesztőt, a szocialista ifjómunkásokat képviselő Jordáky Lajost, Balogh Edgár közíró. Egyöntetű véleményük szerint a parlamentáris találkozó, „a közös munkaprogram lefektetése” történelmi szükségszerűség.<sup>16</sup> Hogy Jancsó Bélát is igyekezett szóra bírni Balogh Edgár, az onnan tudható, hogy hagyatékában fennmaradt az 1937. május 18-án kelt sürgető levél.<sup>17</sup>

Nem hagyható ki a sorból Méliusz József, akinek *A tavaszi parlament példamutatása* címmel írt, a szlovenszkói magyar szellemi csoportosulások parlamentáris találkozásjáról szóló történelmi háttérű beszámolóját ezzel a figyelmeztetéssel hozta 1937. április 17-én a szerkesztőség: „Az, amit ő a csehszlovákiai Tavaszi parlament példájában követendőnek tart, eszméjében az, és nem eredményeiben. A kezdeményezés helyesen indult, de, fájdalom, az együttesből kiváltak azok az erők, amelyek az indulásnál együtt voltak. Ha nálunk is hasonló eset következne be, úgy a transszilvániai kezdeményezés már eleve meg-

15 Uo.

16 F fiatal magyarok találkozója elé. Ankét a transszilvániai magyar szellemi irányzatok parlamentáris együttműködéséről. *Független Újság*, 1937. márc. 27.

17 „Ligeti Ernő meghívásából felkérem Önt, szíveskedjék a FÚ tavaszi parlament-ankétjára 20–30 soros nyilatkozatot küldeni, annál is inkább, mert Tamási Áron a különböző magyar szellemi csoportok képviselőinek találkozóját Marosvásárhelyre hívja össze [...] A FÚ-ban le akarjuk most zárni az ankétot, kérem tehát, szíveskedjék postafordultával a hozzászólást elküldeni.” A levél kommentárját lásd in *Jancsó Béla levelezése*, III, 320–321.

bukott. A transszilvániai magyar egyházak és a Magyar Párt ellenére, szemben velük, arcvonalat alkotni nem lehet; a magyar élet, ha nem is kizárólagossággal, de jórészt ezek keretében lüktet; »egység« nincs nélkülük. Nekünk viszont épp az a célunk, hogy az egység kedvéért a legkülönbözőbb álláspontok egy síkra kerüljenek. [...] A mi ankétunknak a célja: teljességre való törekvés és lecsiszolása az ellentéteknek közös jó célok érdekében.” A Jancsó Béla hagyatékában fennmaradt lapkivágat szerint az *Erdélyi Fiatalok* spiritus rektora ezt tartotta kiemelendőnek: „A résztvevők között a kisebbségi írókon és publicistákon kívül ott voltak a szlovenszkói haladó képzőművészek legjobbjai, a Szlovenszkói Magyar Kultúr Egyesület (SzMKER), a Szülői Társulatok Szövetsége, a konzervatív Magyar Irodalmi Szövetség, a Járási Közművelődési Egyesületek, a legkülönbözőbb városok kultúregyesületei, a Jókai-egyesület, a szociáldemokrata Munkásakadémiák kiküldötte, a pozsonyi és a kassai magyar rádió, valamint a prágai magyar főiskolások Táncsics Körének kiküldöttjei. De ezúttal bizonyos pártpolitikai és egyházi fennhatóság alatt álló szervezetek és sajtóemberek maradtak felsőbb utasításra távol, noha az első Tavasz Parlamentben még ott voltak.”<sup>18</sup>

A *Független Újság* óvatossága nem volt alaptalan. Demeter Béla és Dsida azért lépett ki az *Erdélyi Fiatalok* munkaközösségéből, mert a folyóirat alapítói és a *Hitel* szerkesztői nem tudtak megegyezni a parlamentáris elvek alkalmazásának kérdésében. Ezek után mi sem természetesebb, minthogy Demeter Béla és Dsida is ott volt Marosvásárhelyen. Dsida nem mint világnézetektől független író, hanem mint a *Keleti Újság* akkreditált tudósítója, akit ráadásul a Vásárhelyi Találkozó Sajtóbizottságába is beválasztottak. Így vált önhibáján kívül a Vásárhelyi Találkozó kárvallottjává.

Mi is történt voltaképpen? Az *erdélyi magyarság és a román nép együttélésének feltételei és útja* című előadás elhangzása utáni napon ez a cikk jelent meg a *Keleti Újság*ban: *Megbélyegezték Kacsó Sándort a Vásárhelyi Találkozón*. Kacsó azt hitte, hogy Dsida adta le telefonon a tudósítást. *Nehéz szagú iszap fölött* című önéletrajzi visszaemlékezésében is nehezményezte, hogy Dsida nem jelezte neki: nem ő írta a cikket.<sup>19</sup> Az újabb kutatások azonban kiderítették, hogy a *Keleti Újság* aláíratlan cikkének Olajos Domokos volt a szerzője. Kacsó előadásának napján Dsida ugyanis Kabdebó Kálmán bőrgyógyász orvos lakásán feküdt influenzával. Kónya-Hamar Sándor arról ír a *Székelyföld* 2016 decemberi számában, hogy halálos ágyán Dsida Kovács Katona Jenőt kérte fel a sajnálatos ügy tisztázására. Ami bizonyára nem történt meg.<sup>20</sup>

A Vásárhelyi Találkozót megelőző eszmecsere elindítója vitán felül a népi radikális Tamási Áron volt, és nem a kommunista baloldal. Az igaz, hogy a *Cselekvő erdélyi ifjúság* című cikksorozatára<sup>21</sup> elsőként a *Korunk* köréből érkezett

18 Uo.

19 Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött*. Bukarest, 1993, Kriterion, 39.

20 Vö.: Cseke Péter: „Életem hanyatlóban van már, mint az alkonyi nap.” *Helikon*, 2017, 13.

21 *Brassói Lapok*, 1936. ápr. 5.–ápr. 12.

válasz,<sup>22</sup> de a Csehszlovákiából egy évvel korábban kiutasított Balogh Edgár nem volt nemzetietlen. Az *Erdélyi Fiatalok* presztízisének védelmében Tamásival vitába szálló Jancsó Béla pedig a *Tizenegyek* indulása (1923) óta az író szűkebb baráti köréhez tartozott. Egyiküknek sem volt kifogása, amikor a *Független Újság* ankétjának lezárásaként ezt olvasták a *Mind magyarok vagyunkban*: „Nemzedék és nemzedék között nincs véleménykülönbség abban, hogy amiért a legtöbbet kell szenvednünk és tűrnünk, abban van egyetlen megtartó erőnk is: magyar mivoltunkban. [...] Nehéz idők járnak ránk, de ha a test nyugalmasabban és békésebben is élhetne máshol, a szív és a lélek csak itt élhet úgy, hogy halálos bűnbánat ne legyen belőle. Nemcsak itt kell maradni, hanem az uralkodó nemzettől átvenni a hősi emberi harcot, amelyet neki a művelődésteremtő anyanyelv jogáért és bárkinek emberi jogaiért folytatnia kéne.”<sup>23</sup>

Balogh Edgár az 1937. IV. 30-án kelt levelében vette fel a kapcsolatot Molter Károllyal. Arra kéri a számára még ismeretlen marosvásárhelyi író, hogy „tegye magáévá az ifjúsági-intellektuális parlament ügyét”. „Itt rágom a fiatalok fülét, hivatkozom a szlovenszkói Tavasz Parlament előnyeire és tanulságaira, de plátói nyilatkozatoknál egyebet nem lehet elérni. Pedig az eszmét Tamási Áron vetette fel, s mi néhányan, akik a »baloldal« kisebbségét jelentenők az ilyen parlamenti találkozón, elköveltünk minden revíziót, amire az idő intett, s ami a közös népi érdekekre való tekintettel szükséges volt.”<sup>24</sup> Milyen revízióra gondolhatott a levélíró? „Hozzátartozik az igazsághoz, hogy a szektás mozgalmiságtól ő sem mentes” – olvasható Kántor Lajos centenáriumi megemlékezésében. „A cselekvés-központúság oly mértékben meghatározta gondolkodásmódját, hogy ehhez mérten a *Korunkat* másodlagosnak tekintette a harmincas években. [...] Csehszlovákiából lényegében politikai tevékenysége [...] miatt történt kitoloncoltatása...”<sup>25</sup> Tény, hogy – Gaál Gáborral együttműködve-vitatkozva – a maga marxista-leninista elkötelezettségével igyekezett folytatni a kisebbségvédelmi harcot.<sup>26</sup> Emlékiratában mégis eléggé „sejmékesen” fogalmaz az erdélyi magyar fiatalok népfront-kísérletéről: „amint a párt döntött”.<sup>27</sup>

Elfelejtette volna, hogy május 8-án mit közölt – bizalmasan – Méliusz Józseffel? „A Tavasz Parlamentet Tamási Áron hívja össze Marosvásárhelyre, Molter Károly rendezzi. (Erről még semmit a sajtónak. A diákok most nyilatkoznak

22 Balogh Edgár: Tamási Áron és a cselekvő erdélyi ifjúság. *Korunk*, 1936, 5, 461–464; László Dezső: Cselekvő erdélyi ifjúság. *Erdélyi Fiatalok*, 1936/1, 1–5; Jancsó Béla: Levél Tamási Áronhoz a cselekvő erdélyi magyar ifjúságról. *Brassói Lapok*, 1936. máj. 17.

23 Tamási Áron: *Mind magyarok vagyunk*. *Független Újság*, 1937. máj. 29. Ua. in T. Á.: *Tiszta beszéd*. Publicisztika, 1923–1940. Dávid Gyula zárótanulmányával. Bukarest, 1981, 438–439.

24 Balogh Edgár levele Molter Károlyhoz. In *Molter Károly levelezése*, 3. Budapest–Kolozsvár, 2006, Argumentum–Polis, 281–282.

25 Kántor Lajos: Balogh Edgár a Sarlótól a Korunkig. In Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Száz év kaland*. Erdély magyar irodalmáról, 1918–2017. Csíkszereda, 2018, Bookart, 290–297.

26 Uo.

27 Uó.: *Szolgálatban*, 37.

a FÚ-ban.<sup>28</sup> Áron most jött haza Bpestről, s Molter nagyon szép levélben tette magáévá az ügyet.” A Molter-levelezésben ennek nem maradt nyoma, s a Nagy Pál szerkesztette *Ölelő szeretettel* című Tamási-kötetben sem olvasható.<sup>29</sup> Fennmaradt viszont az a – június 6-án kelt – levél, amelyikben Balogh Edgár beszámolt Molternek az előkészületekről, a mozgalom helyzetéről.<sup>30</sup> A *Szolgálatban* című emlékiratában idéz is a levélből: az intellektuális találkozó célja „egy olyan parlament létrehozása, melyben ősszel vagy télen minden magyar szerv kiküldöttei ülésezhetnének. A mostan szorgalmazott első találkozó nem hivatalos, hanem baráti jellegű, nem hivatalosak annak ülései sem, csak elvi eredményei kerülnének a nyilvánosság elé...”<sup>31</sup> Ez a levél azért jelentős, mert felfedezhető benne a Találkozó programtervezete, amit szervezőtársaival már egyeztetett: 1) a magyar kultúra egyetemes képviselője minden magyar irányzat együttműködésével; 2) a romániai magyarság szociográfiai felmérése (*Erdély felfedezése* sorozat, központosított valóságkutatás, kisebbségi empirizmus, irodalmi realizmus, politikamentes tudományos egyesület s intézmények); 3) a magyar kultúrértékek demokratizmusa (népkönyvtár, szabadiskolák, népi egyetem, műkedvelő szövetség, közös kultúrrendezések); 4) közös kultúrház a magyar nyelvért (az erdélyi 12 pont, a nyelvhasználat tudatosítása, román és külföldi publikációk, bekapcsolódás a népszövetségbe); 5) érintkezés a román demokrata körökkel s kapcsolat a szász, zsidó, bolgár, orosz, sváb-német, török kisebbségekkel.<sup>32</sup>

A Méliusznak küldött levélben nem véletlen Tamási említése. Háttérét érdemes megvilágítanunk. Sipos Lajos irodalomtörténész, Tamási monográfiája írja: „Magyarországon 1937 márciusában megalakult a Márciusi Front Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre, Sárközi György, Tamási Áron és Veres Péter részvételével. [...] A Márciusi Front a »népi írói csoport« intézményes színrelépése is volt. Március 15-én a budapesti Múzeumkertben és a környező utcákban hozzávetőlegesen ötezer, többségében egyetemista, főiskolás és ifjúmunkás előtt olvasta fel Kovács Imre a Márciusi Front tizenkét pontját. A célok közt szerepelt a demokratizálás, a gondolat-, szólás-, sajtó-, gyülekezési és szervez-

28 Lásd: Diákok a tavaszi parlament gondolatáért. *Független Újság*, 1937. május 8. A szerkesztőségi bevezetőben ez olvasható: „A transszilvániai magyar szellemi erők parlamentáris találkozójának s népi összefogásának gondolata megértésre talált az egyetemi hallgatóság körében is. Katolikus és unitárius főiskolások nyilatkozatait közöljük, s örömmel állapítjuk meg, hogy a diákság hozzászólásaiban a nemzeti múlt hagyományainak féltése a magyar népi haladás gondjával párosul. A református diákok, akik a minap foglaltak állást Féja Géza könyvével, a *Viharsarokkal* kapcsolatban a magyar népi demokrácia mellett, a transszilvániai magyar szellemi parlament tudomásunk szerint egységesen kívánnak hozzászólni.”

29 Tamási Áron: *Ölelő szeretettel*. Válogatott irodalmi levelek. Válogatta és a jegyzeteket összeállította Nagy Pál. Budapest, 2008, Palatinus.

30 Balogh Edgár levele Molter Károlynak. Kolozsvár, 1937. június 6. In *Molter Károly levelezése*, 3. Budapest–Kolozsvár, 2006, Argumentum–Polis, 289–291.

31 Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat, 1935–1944. Bukarest, 1978, Kriterion, 45–46.

32 Balogh Edgár levele Molter Károlyhoz. Kolozsvár, 1937. VI. 6. In *Molter Károly levelezése*, 3, 289–291.

kedési szabadság, az általános, egyenlő és titkos választójog biztosítása, az országgyűlési képviselők összeférhetetlenségének betartása, az ötszáz holdon felüli birtokok kisajátítása, a bankok, kartelek és monopóliumok uralmának megszüntetése, a progresszív adórendszer, a 40 órás munkahét bevezetése, a minimális munkabér megállapítása »a létminimum felett«, a szervezkedési szabadság, a progresszív tandíj bevezetése az »alsóbb néposztályok érdekében«. A követelés 12. pontja így hangzott: »(követeljük) A magyar revíziót: a dunavölgyi népek számára a hovatarozandóság kérdésében az önrendelkezési jog tiszteletben tartását. A pánszláv és pángermán imperialista törekvésekkel szemben a Dunavölgyi öncélúság és konföderáció gondolatának megvalósítását.«<sup>33</sup> Emlékiratában Balogh Edgár is kitér arra, hogy a „nyilvánosság elé lépett Márciusi Front kétségtelenül buzdító hatással volt a romániai magyar fiatalságra, nemcsak a demokratizmus jegyében, hanem a Duna-völgyi s szélesebben kelet-európai néptestvériség csillaga alatt is, komoly nemzeti ellenerőt jelezve a jobboldalnak, a tengelybarátok, a nagynémet tervekhez alkalmazkodók mesterkéltséggel és hazug nacionalizmusával szemben.”<sup>34</sup>

A Márciusi Front megalakulása után Féja Géza Kolozsváron járt. Balogh Edgár kíséretében felkeresi mind az *Erdélyi Fiatalok*, mind a *Hitel* embereit. A látogatásról Jancsó Béla így számolt be László Dezsőnek: „A mintegy fél óráig tartó beszélgetésünk végén szóba került a *Hitel* 3. száma is, mire Balogh Edgár azt a kijelentést tette előttünk, hogy: »az *Erdélyi Fiatalok* olyan merev és szögletes, hogy mindenkit elvadít magától, szegény Mikó Imre is próbált közeledni felétek, de ti annyi feltételt szabtatok eléje, hogy a végén kénytelen volt a *Hitel*-be írni, mely az utóbbi számaiban meglepően demokrata.«<sup>35</sup> Én erre megkérdeztem, hogy kitől hallotta ezt a dolgot, mire ő azt mondta, hogy Mikó Imrétől. Erre én kijelentettem előtte, hogy: 1) nem igaz az, hogy Mikó Imre a *Hitel*-be írása előtt hozzánk fordult volna, 2) nem igaz, hogy mi olyan feltételeket szabtuk, ami miatt kénytelen volt a *Hitel*-hez menni. Igaz ellenben az, hogy: 1) az Ady E[ndre]-munkaközösség beadványával Mikó (harmadmagával)<sup>36</sup> csak akkor fordult hozzánk, amikor a *Hitel* szóban forgó száma már ki is jött a nyomdából; 2) a beadványban nincs kapcsolat felállítva kérésük elfogadása és a *Hitel*-be írás között; 3) a beadvány és a Mikó ügye tárgyalása folyamatban van, döntés még nincs,

33 Sipos Lajos: Tamási Áron és a magyar népi mozgalom. *Várad*, 2013. december 15.

34 Balogh Edgár: *Szolgálatban*, 32.

35 *Új magyar rendiség szószólói Erdélyben* című cikkében Balogh Edgár így foglalt állást: „Nem szabad alábecsülnünk a kísérletet: abból a szellemi tespedtségből, mely a Magyar Párt merev tekintélyelvi politikájától az *Erdélyi Helikon* elvtelen irodalmi széplélek-egységéig oly egyöntetűen jellemzi az erdélyi magyar közéletet, íme, a nagy nyugati parancsuralmi rendszerek nyomán keres Erdélyben is kivezető utat egy magát újnak kellető szellemi irány. Félreismerhetetlen a szakítás a Szabó Dezső robusztus paraszti eszmehirdetéséből sarjadt *Erdélyi Fiatalok* hagyományos népi-demokratikus irányával, mely egy évtizeden át az erdélyi magyar néptömegek felé fordította a diákság figyelmét” (*Korunk*, 1936, 4, 284–290).

36 Jancsó Elemérrel és Szenczei Lászlóval.

tehát elutasításra nem hivatkozhatik. Balogh Edgár csodálkozva hallotta szavaimat: kijelentette, hogy nem tudja, Mikó miért nem mondta meg őszintén, ha vagy a Magyar Párt központjánál levő állása, vagy pedig taktikai elgondolásai miatt írt a *Hitelbe*.<sup>37</sup>

A „tavaszi találkozó” előkészületei 1937 nyarán folytatódtak részben a *Hitel* szerkesztőségében,<sup>38</sup> részben gróf Teleki Ádám marosújvári házában,<sup>39</sup> illetve Asztalos Sándor ügyvédi irodájában.<sup>40</sup> A marosújvári megbeszélésről maga Tamási számolt be László Dezsőnek. Kifejti: az augusztus végére tervezett háromnapos ifjúsági összejövetelen egy küszöbön álló kisebbségi társadalmi átszerveződés szellemi erővonalait szeretnék körvonalazni. Egyben felkéri, hogy vállalja el az erdélyi magyarság művelődési politikájának nagy jelentőségű tárgykörét.<sup>41</sup> Az 1937. augusztus 7-én kelt újabb Tamási-levél lényeges pontjai:

„a) Az erdélyi magyarság ifjabb szellemiségének összefogási mozgalma abból az elgondolásból indult ki, hogy ennek a szellemiségnek különböző árnyalatai mindenekfelett és mindentől függetlenül igyekezzenek összefogni. Az eddigi előkészület folyamán ez az elgondolás odáig fejlődött, hogy abban kizárólag egyének vegyenek részt, tekintet nélkül arra, hogy az illető egyének tartoznak-e valamelyik lap szerkesztőségi kötelekébe vagy nem. Ez az irányító elv lehetetlenné teszi, hogy önnek mint az *Erdélyi Fiatalok* szerkesztőjének adhassak választ. Ilyenformán, mint az összefogás mozgatója nincs módomban választ adni levelének arra részeire, melyek az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* szerkesztőségeinek kapcsolatára vagy bármelyik lapnak ebben a mozgalomban való részvételére vonatkozik.

b) Ellenben nagyon örvendenék annak, ha Ön személyében részt venne ebben a mozgalomban. Erre vonatkozólag közlöm, hogy a tegnapi értekezletünk olyan formában véglegesítette az előkészítő bizottság összeállítását, hogy abban rajtam kívül helyet foglalnak: László Dezső, Asztalos Sándor dr., Vita Sándor, Jordáky Lajos és Nagy István. Ez a bizottság a jövő héten, hétfőn du. 7 órakor találkozik Asztalos Sándor irodájában, Szentegyház utca 43 alatt. Erre az értekezletre tisztelettel meghívom.”<sup>42</sup>

Balogh Edgár bizalmasan írta július végén Méliusznak: „A Tavaszi Parlament augusztus végén meglesz; nyomja bele Albrecht és Tamási a sok bárót és

37 Jancsó Béla levele László Dezsőnek. Kolozsvár 1937. május 19.

38 Szász István agrármérnöknek, az Erdélyi Gazdasági Egyesület későbbi alelnökének kolozsvári házában, Vulcan utca 11. sz., utóbb 13.

39 Lásd *Jancsó Béla levelezése, III*.

40 Szentegyház utca 43. alatt.

41 Lásd Tamási Áron 1937. július 26-án László Dezsőnek írt level másolatát in *Jancsó Béla levelezése, III*, 286–287.

42 Lásd Tamási Áron 1937. augusztus 7-én László Dezsőnek írt level másolatát in *Jancsó Béla levelezése, III*, 387–388.

grótot, már négyen-öten is feltűntek demokratikus programmal. Bányai s elle- nem elfogultak, de jó, hogy Jordáky és Nagy [István] ellen nem tudnak tenni semmit. [...] A reakció most lesz a legveszedelmesebb: radikális népi haladónak álcázza magát. Tamási azt hiszi, hogy kitol velük, pedig vele tolnak ki.”<sup>43</sup>

Látván, hogy a kiegyenlítődés helyett inkább az ellentétek sarkítódnak,<sup>44</sup> Balogh Edgár a *Független Újság* 1937. július 24-ei – aláírás nélküli cikkében – így vonja meg a mérleget: „Nem kételkedünk abban, hogy az ankét egyszerű próbája újabb és nagyobb formákban is ismétlődni fog, s ez a szellemi torna a ki- sebbségi magyar közélet új szakaszának lesz hű kifejezője: annak a fejlődési szakasznak, melyben szétforgácsolt közéletünk demokratikus népközösséggé szervesül.”<sup>45</sup>

Albrecht, miközben kifejti Jancsónak elgondolásaikat, igyekszik baráti han- got megütni, jóllehet ez addig nem jellemezte kettejük kapcsolatát: „Hass oda szerkesztőtársaidnál, hogy a találkozó kérdésében tanúsított egyenes álláspont- jukat – hacsak lehetséges – változtassák meg, és találják meg, illetve találjátok meg a módot valahogyan, hogy a találkozó előkészítésében és azon is részt vegyetek.”<sup>46</sup> A férfibarátság egyesén, őszinte hangján írja Tamási: „Kedves Béla, levednek nagyon örültem, mert bizonyítékát látom annak, hogy közöttünk a barátság tovább is fennállhat. Annál jobban sajnálom a zavart, mely minket mint egy nemzettestnek és egy közös gondolkozásnak a harcosait egyelőre szétválasztott. Nyugodt vagyok, hogy én mindent elkövettem olyan irányban, hogy ez ne történhessék meg. [...] Amit én kifogásaid közül Tőled hallottam, azok részint gyerekes dolgok voltak, részint annak az áldatlan harcnak a szü- löttei, amely a *Hitel* és az *Erdélyi Fiatalok* között folyt.”<sup>47</sup>

4. A fentebb említett Ady Endre-munkaközösség az 1931-es *Új arcvonal* című antológia megjelenése után jelentkező fiatal értelmiségieket kívánta tömöríteni. Elnöke Jancsó Elemér, alelnöke Balázs Ferenc és Kováts József volt.<sup>48</sup> A Jancsó Béla-hagyatékban fennmaradt egy László Dezsőnek címzett levél másolata, melyet Jancsó Elemér fogalmazott az Ady-munkaközösség nevében. Eszerint ajánlatuk így hangzott: 1) az *Erdélyi Fiatalok* terjedelmét növeljék negyedéven- ként száz oldalra; 2) a lap eddigi demokrata, liberális szellemét fenntartva

43 Balogh Edgár levele Méliusz Józsefnek. Kolozsvár, 1937. július 30. PIM 012.8.107; V. 553/107.

44 A Vásárhelyi Találkozóval kapcsolatos állásfoglalásokat Jancsó Béla fogalmazta. A szövegek László Dezsővel egyetértésben kerültek nyomdába.

45 Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Bukarest, 1978, Kriterion, 36.

46 Albrecht Dezső levele Jancsó Bélához. Bánffyhunyard, 1937. augusztus 9. In *Jancsó Béla levele- zése, III*, 396–398.

47 Tamási Áron levele Jancsó Bélának. Kolozsvárt, 1937. szept. 16. In *Jancsó Béla levelezése, III*, 412–413.

48 A társaság nem kapott működési engedélyt. Egyetlen kiadványa Jancsó Elemérnek a szabad- kőművességről írt munkája volt (*A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti sze- repe a XVIII. században*).

alakítsák át azt tudományos és kritikai folyóíráttá. Munkaprogramjukhoz Kovács István, Kovács Katona Jenő, Kortés József, Szabédi László, Heszlár Ferencz, Pogány Albert, Dánér Lajos, Balogh Edgár, Kiss Jenő, Flórián Tibor, Wass Albert, Varró Dezső, Gagy László, Grandpiere Emil, Szabó László és Mester Miklós bevonását tekintették kívánatosnak.<sup>49</sup> Balogh Edgár 1936. augusztus 3-án arról tájékoztatta Méliuszt, hogy testületileg bekapcsolódnak az *Erdélyi Fiatalok*ba, és azt fejlesztik ki demokratikus orgánummá.<sup>50</sup>

„Nyolc hónapi tárgyalás után ajánlatunkat 1937 tavaszán az *Erdélyi Fiatalok* szerkesztősége visszautasította” – írta Jancsó Elemér a Vásárhelyi Találkozó előtti napon a *Független Újság*ban.<sup>51</sup> A *lojalitás hiánya* című jegyzetében testvérbátyja erre így replikázott: „A szerző egyoldalú beállításban hozta nyilvánosságra az EF és az AET közti tárgyalásokat. [...] Dr. Jancsó Elemér nem írta meg a teljes igazságot akkor, amikor azt állította, hogy együttműködési ajánlatukat visszautasítottuk. Nem írta meg ugyanis azt, hogy mi csak a kollektív megegyezés elől tértünk ki, miután ilyen nem köthettünk csoportjukkal, mert az se világnyezetileg, se szervezetileg nem alakult még ki, ugyanakkor viszont e csoport legtöbb tagjának felajánlottuk a lapunkba való bekapcsolódás lehetőségét. [...] Ő a Vásárhelyi Találkozó érdekében állónak tartotta ezt a cikket megírni, mi viszont nem a dr. Jancsó Elemér érdekében állónak, hogy az illojalitásban kövessük, és megírjuk a tárgyalások meghiúsulásának mélyebb okait is.”

A „mélyebb okokkal” kapcsolatosan nem hagyható szó nélkül: a nagyváradi MADOSZ-értekezleten elmondott beszédük alapján azzal vádolták Balogh Edgárt és Bányai Lászlót, hogy politikai tőkét akarnak kovácsolni a baloldal számára a Vásárhelyi Találkozóból. És mindezt kapcsolatba hozták a párizsi magyar világkongresszussal.<sup>52</sup> Kacsó Sándor a *Brassói Lapok* vezércikkében<sup>53</sup> helyeselte a konferencia gondolatát, de ugyanakkor megfontoltságra intett. Inkább ösztönös megérzései, mint értesülései alapján. Önéletrajzi visszatekintéseinek második

49 In: *Jancsó Béla levelezése, III*, 426–428.

50 PIM 012.8.107; V. 553/107.

51 Dr. Jancsó Elemér: Az új erdélyi magyar nemzedék útja a széttagoltságtól az egységkeresésig. A vásárhelyi találkozó margójára. *Független Újság*, 1937. okt. 2.

52 Ezért a VT előkészítő bizottsága cáfoló nyilatkozatot adott ki. Vö. Nagy István: Az előkészületek viharaiából. In *A Vásárhelyi Hívtallás nevében*. Kv., 1939, 24–26; uő.: *Szemben az árral*. Buk., 1974, 276–280. Ezzel a „pótnyilatkozattal” kapcsolatban írta a MADOSZ nevében Bányai László a BL 1937. szept. 22-ei számában: „A MADOSZ nagyváradi gyűlésén a szónokok tájékoztatót adtak a magyar kisebbség fennforgó problémáiról. Az egyik előadó, aki a demokráciáról mint a nemzeti egység szükséges létformájáról értekezett, többek között megemlékezett a Vásárhelyi Találkozóról is mint a MADOSZ-tól független, de a kisebbségi magyarság egységére törekvő mozgalomról. A magyar demokraták párizsi kongresszusáról teljesen különállóan esett szó, azt semmiféle kapcsolatba nem hozta, s nem is hozhatta egyik előadás sem az előbbivel. Így nem a MADOSZ szónokait, hanem azt a sajtót illeti az elítélés, amely a gyűlésen elhangzottakról valótlanosságokat állított, hogy ezzel az ifjúság független mozgalmára is árnyat vessen, és annak hívei közt megoszlást keltsen.”

53 Kacsó Sándor: Magyar világkongresszus Párizsban. *Brassói Lapok*, 1937. augusztus 15.

és harmadik kötetében ugyanis olyan epizódokat elevenít fel, amelyekről nem tudott/nem tudhatott a történészek idején.<sup>54</sup> Emlékiratában Balogh Edgár erre úgy emlékezik, hogy igenlőleg hivatkoztak az amerikai magyarok részéről akkoriban javasolt demokratikus világerőkezelésre. Ezt Párizsban akarták összehívni, felismerve a Márciusi Front jelentőségét s a Csehszlovákiában „tavaszi parlament” formájában, Erdélyben Tamási Áron egységbe hívó szózata körül kerekedő demokratikus magyar tömörülésnek a nemzetközi békepolitikába is beilleszthető vonatkozásait. Elismerte, hogy ez ügyben levelezett a mozgalom élére álló Garbai Sándorral, aki tényleg a Magyar Tanácsköztársaság forradalmi kormányzótanácsának az elnöke volt, de pozsonyi megismerkedésük idején – s már azelőtt is – „az emigráció szociáldemokrata szárnyán helyezkedett el...”<sup>55</sup>

Ma már egyértelmű, hogy az *Erdélyi Fialatok* erre az összefüggésre célzott, amikor megkérdezte: „a mindent megértés trójai falóvának belsejében egy nemzetközi mozgalom katonáit kívánják becipelni?”<sup>56</sup> A Vásárhelyi Találkozó utóhatását elemezve – aláírás, illetve szignó nélkül megjelent cikkében – Jancsó Béla így összegezte: „A *tg.-muresi Találkozó hatása* címen a *Hitel* (1937. évi 4. szám) hosszasan foglalkozik lapunknak a találkozóval kapcsolatos álláspontjával. Részben burkoltan, részben őszintén elismeri azokat a hiányokat, amiket a Találkozó elvi programjára vonatkozólag felsoroltunk [...]. Ugyanígy [...] magában elismeri a rendezés antidemokratiikus voltára tett megjegyzéseinket [...]. Mindezek még nem a teljes őszinteség megnyilatkozásai, de már örvendetes előjelei annak.”<sup>57</sup>

Később maga Kacsó Sándor is leszögezte: „Nem parlamentáris alapon és a tiszta demokrácia fogalmának megfelelő eszközök igénybevételével ült össze ez az ifjúság, mert erre nem volt módja. Mindenki csak a maga nevében beszélhetett, s nem igényelhetette azt, hogy tömegek vagy legalább csoportok képviselőjének tekintsék. A megbeszélések azonban a szabad és tiszta demokrácia képét tükrözték, mert mindenki szabadon elmondhatta és vitathatta a maga véleményét és álláspontját, meggyőzhette elvi ellenfelét, vagy meggyőzhette önmagát a meghátrálás minden kellemetlen érzése nélkül. Nem volt ezen az értekezleten sehol egyéni érdek vagy szempont, csak a közös út keresésének a vágya és akarata.”<sup>58</sup> A Jancsó Béla hagyatékban fennmaradt *Brassói Lapok*-példányban az idézet első mondatát bekeretezve találtam. Ennek kapcsán olvashattam az *Erdélyi Fialatok*ban: „Igenis lett volna mód arra, hogy ezt a találkozót az egész itteni ifjúság szervezett parlamentáris megnyilatkozásává fejlesszük. [...] Indítványunk éppen ezt célozta [...]. Az egyéni meghívás tényével a rendezőség abba

54 Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap felett*, 48–49.

55 Balogh Edgár: *Szolgálatban*, 40.

56 [Jancsó Béla]: Az Erdélyi Fialatok szerkesztőségének válasza a Vásárhelyi Találkozó előkészítőbizottságának nyilatkozatára. *Erdélyi Fialatok*, 1937/3, 15–18.

57 [Jancsó Béla]: Még egyszer a *tg.-muresi Találkozó*. *Erdélyi Fialatok*, 1938/1, 24–25.

58 Kacsó Sándor: Keresztény erkölcs és nemzeti demokrácia. *Brassói Lapok*, 1937. október 10.

a gyökeres ellentmondásba tévedt, hogy amikor kisebbségi életünkben demokráciát hirdetett, és a többségi néptől önkormányzatot követelt, ugyanakkor magának ennek a manifesztációnak megrendezésében elvetette a demokrácia és önkormányzat alapját: a szervezetek megbízását és a nekik való felelősséget. Így az egész ifjúság alkotmányos és felelős megnyilatkozása helyett a hattagú előkészítő bizottság meghívásának önkényes módján összeállított csoport özszejövetelivé szűkítette az egyetemes ifjúsági összefogás lehetőségét.”<sup>59</sup>

„Légy jó elküldeni nekem vásárhelyi előadásod teljes és eredeti szövegét. Halom, hogy vihar volt körülötte” – szólal meg a baráti szolidaritás hangján Jancsó Béla, amikor megtudja, hogy *Az erdélyi magyarság és a román nép építő együttélésének feltételeiről* címmel megtartott Kacsó-előadás botrányba fulladt Vásárhelyen.<sup>60</sup> A választ négy nap múlva olvashatta Jancsó: „Én nem kértem ezt a nehéz témát, hanem adták nekem, talán azzal a gondolattal, hogy helyzetemnél fogva a legharcképesebb vagyok. Vállalom a harcot, de nem tudnám elviselni, ha haszon helyett kárt okoznánk. Én az előadásomat tíz nappal a gyűlés előtt elküldöttem Kolozsvárra, láthatták, olvashatták. Javaslatomat is felolvastam a gyűlés előestéjén Áron és még néhány ember előtt. Valamit enyhítettünk is rajta. Tehát: arra is vállalkozom, hogy pergőtűzbe kerüljek miatta, de azt nem szeretném, ha ostoba handabandázás keletkeznék körülötte, s rontanánk helyzetünkön velem. [...] Petrovay és Albrecht értették meg leghamarabb, hogy miről van szó, s aztán már ők is verekedtek azért, hogy az elfogadott határozati javaslatba a Duna-koncepció és az együttműködési vágy kifejezése belekerüljön. Egyébként is a kolozsvári csoportban láttam a legtöbb és legbiztatóbb komolyságot és érettséget arra, hogy helyzetünket komolyan és felelősséggel mérjék és vizsgálják. Komolyan kezdem szeretni és becsülni őket, s örvendek, hogy ilyen közlelől megismerkedtem velük.”<sup>61</sup>

5. Az *Erdélyi Fiatalok* által felvetett szempontok elvileg indokoltak voltak, de taktikailag – a Vásárhelyi Találkozó megnyitásának küszöbén – nem tünnek időszerűnek; az újabb elvi-szervezeti tárgyalások minden bizonnyal az esemény elodázásához vezettek volna.

A VT-vel kapcsolatosan Mikó Imre azt írta, hogy a találkozón a jobb- és baloldal „egyetlen magyar népi egységbe forrott össze”, a gyakorlati életben azonban „nemsokára kiújultak az ellentétek”, „s találkozó munkaközössége alkotó elemekre hullott szét”. A MADOSZ az 1937 végén tartott választásokon – a Magyar Kisgazda Párttal és a Groza-féle román Ekésfronttal együtt – a Nemzeti

59 [Jancsó Béla]: A Vásárhelyi Találkozó. *Erdélyi Fiatalok*, 1937/3, 12–15. Lásd még Nagy István: *Szemben az árral*. Bukarest, 1974, Kriterion, 272–280.

60 Jancsó Béla levele Kacsó Sándornak. Kolozsvár, 1937. október 6. In *Jancsó Béla levelezése, III*, 426–28.

61 Kacsó Sándor levele Jancsó Bélának. Brassó, 1937. X. 10. In *Jancsó Béla levelezése, III*, 428–432.

Parasztpártra adta le szavazatait, „s így az a különös helyzet állt elő, hogy a Maniu–Codreanu-paktum következtében a magyar szélsőbaloldal a román szélsőjobboldal uralomra jutását segítette elő”<sup>62</sup> (Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig.* Bp., 1941, Studium, 193–195).

Amikor az *Ellenzék* mellékleteként Tamási 1939 októberében megindítja a rövid életű *Vasárnapi Szót*, Szabó Zoltán örömmel üdvözli a Vásárhelyi Találkozó Hitvallását felerősítő vállalkozást, illetve László Dezső korelemző tanulmányát. „A veszély békéje kialakulóban az erdélyiek között” – adja hírül a *Magyar Nemzetben* 1939 őszén. A szintagma a nemzeti lét fenyegetettségéből kiindulva értékeli/értékeli az erdélyiek szemlélet- és magatartásváltását, elapadhatatlan iróniája azonban a veszély tudatában sem csak feléjük vág, „kik valóban vannak olyan magyarok a civódásban is, mint mi, hazaiak”. A Szellemi Honvédelem meghirdetője némi elégtétellel állapítja meg, hogy „Az ifjú csoportok végre nem egymás hibáit keresik, hanem egymás kezét, és nem egymás ellen állítanak őrséget, hanem együtt állítanak őrséget a romlás és a romlás egy magyar fajtája: a tétlenség ellen.”<sup>63</sup> Számomra nem kétséges, hogy Szabó Zoltán az *Új erdélyi tájékoztató* című László Dezső-tanulmányra reflektál, amelyben az *Erdélyi Fiatalok* szerkesztője kifejti: „Nekünk erdélyi magyaroknak különösen Németh László útirajzán és Makkai Sándor *Nem lehetjén* keresztül kellett meglátunk, hogy nem maradhatunk abban a szétszórt, szétszervezett, gyűlölködéstől szétrágott, ezer külön darabban vonagló állapotban, amelyben a nemzeti gondolat új megfogalmazása talált bennünket.”<sup>64</sup>

Két évvel később – immár a Vásárhelyi Találkozó tanulságait is továbbgondolva – még markánsabban nyilatkozik meg a kisebbségideológus László Dezső személyisége. A királyi diktatúra bevezetése új helyzetet teremtett, új tájékoztatót követelt. Ekkor még nagyobb szükség van arra, hogy a külön-külön élő szervezetek között szerves együttműködés jöjjön létre. „Azért látszik erdélyi életünk annyira szétesőnek, ziláltnak, azért mutatja ez a részleteiben olyan szép erdélyi élet igen gyakran a dekadenciának, a felbomlásnak ijesztő jeleit – állapítja meg 1939-ban –, mert nincsen tengelye. [...] A mi nagy bűnünk mai napig az, hogy nem becsültük meg egymást és egymásnak szellemi értékeit. Egymás kisebbsítésében, gyengeségeinek világ elé tárásában elérkeztünk a mélypontra: ma már senki sem tud újabb kompromittáló adatokat mondani a másíkról.”<sup>65</sup>

62 Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig.* Bp., 1941, Studium, 193–195.

63 Szabó Zoltán: Zágon felől. *Magyar Nemzet*, 1939. október 22.

64 László Dezső: Új erdélyi tájékoztató. *Erdélyi Fiatalok*, 1939/1, 3–6. Újraemlítve in L. D.: *A kisebbségi élet ajándékai*, 136–144.

65 László Dezső: Magyar tengely. In L. D.: *Magyar önismeret*, 171–177. Újraemlítve in L. D.: *A kisebbségi élet ajándékai*, 128–132.

6. A Heidelbergi Egyetem Kelet-Európa Tanszékén benyújtott doktori értekezésében 2007 februárjában Horváth Sz. Ferenc így összegezte: „Az értekezés igazi eredménye az együttműködésre való közös hajlandóságban nyilvánult meg a nemzeti szempontot képviselők túlsúlya ellenére. Hiszen meggondolandó, hogy az egyik oldalon az akkor erősen harcias kommunista népfrent-ideológia hívei álltak csatasorba Balogh Edgár, Bányai és Nagy István személyében, míg a másikon a katolicizmus és a reformmagyarság nacionalista vonásoktól sem mentes képviselői Albrecht és Venczel alakjában. És mégis képesek voltak közösen tárgyalni a kisebbség problémáiról, és nem hagyták az összejövetelt felfogásbeli különbségeik miatt kudarcot vallani. Ennek a magatartásnak a gyökere minden oldal kompromisszum-készségében rejtett.”<sup>66</sup> Bárdi Nándor abban látja a Vásárhelyi Találkozó történelmi jelentőségét, hogy a kisebbségi társadalom alkotmányát teremtette meg. „Az Erdélyi Fiatalok és a szociáldemokraták távolmaradásának okai nem elvi ellentétek, hanem politikaiak.”

Luzsicza Árpád: A találkozás, 2019



66 Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái, 1931-1940.* Csíkszereda, 2007, Pro-Print Könyvkiadó, 157.